

**DECIZIA nr.175
din 24 martie 2022**

**referitoare la excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art.117 alin.(1)
lit.a) din Codul de procedură penală**

Publicată în Monitorul Oficial nr.450 din 05.05.2022

Valer Dorneanu	- președinte
Cristian Deliorga	- judecător
Marian Enache	- judecător
Daniel Marius Morar	- judecător
Gheorghe Stan	- judecător
Livia Doina Stanciu	- judecător
Elena-Simina Tănăsescu	- judecător
Varga Attila	- judecător
Mihaela Ionescu	- magistrat-asistent

1. Pe rol se află soluționarea excepției de neconstituționalitate a dispozițiilor art.117 alin.(1) lit.a) din Codul de procedură penală, excepție ridicată de Petru Liviu Pascu în Dosarul nr.37056/245/2018/a1 al Judecătoriei Iași – Secția penală și care formează obiectul Dosarului Curții Constituționale nr.1232D/2019.

2. Dezbaterile au avut loc la data de 10 martie 2022, cu participarea reprezentantului Ministerului Public, procuror Irina Ioana Kuglay, și au fost consemnate în încheierea de ședință de la acea dată, când, având în vedere cererea de întrerupere a deliberărilor pentru o mai bună studiere a problemelor ce formează obiectul cauzei, în temeiul dispozițiilor art.57 și ale art.58 alin.(3) din Legea nr.47/1992, precum și ale art.396 din Codul de procedură civilă, Curtea a amânat pronunțarea pentru data de 24 martie 2022, când a pronunțat prezenta decizie.

CURTEA,

având în vedere actele și lucrările dosarului, constată următoarele:

3. Prin Încheierea din 23 aprilie 2019, pronunțată în Dosarul nr.37056/245/2018/a1, Judecătoria Iași – Secția penală **a sesizat Curtea Constituțională cu excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art.117 alin.(1) lit.a) din Codul de procedură penală**. Excepția a fost ridicată de Petru Liviu Pascu într-o cauză penală în care acesta a fost trimis în judecată pentru comiterea infracțiunilor de lovire sau alte violențe și lipsire de libertate în mod ilegal. În cursul urmăririi penale au fost audiate ca martor două persoane minore, fiicele partenerei inculpatului, autor al excepției de neconstituționalitate, care locuiesc împreună cu acesta.

4. **În motivarea excepției de neconstituționalitate**, autorul acesteia a făcut trimitere la Decizia Curții Constituționale nr.562 din 19 septembrie 2017, precizând că aspectele avute în vedere în considerentele acestei decizii au aplicabilitate și în ceea ce privește situația persoanelor care au stabilit relații asemănătoare aceloră dintre părinți și copii. Astfel, susține că, în măsura în care instanța de control constituțional a pronunțat soluția pentru înlăturarea discriminării generate de conținutul art.117 alin.(1) din Codul de procedură penală, în privința persoanelor care au stabilit relații similare aceloră dintre soți, apreciază că este necesară aplicarea aceleiași soluții și pentru persoanele care au stabilit relații asemănătoare aceloră dintre părinți și copii, aflate în aceeași categorie, a membrilor de familie, potrivit art.177 alin.(1) lit.c) din Codul penal.

5. **Judecătoria Iași — Secția penală** și-a exprimat opinia în sensul admiterii excepției de neconstituționalitate. În acest sens, invocă considerente ale Deciziei Curții Constituționale nr.562 din 19 septembrie 2017, potrivit cărora noțiunea de viață de familie include relații *de facto*, între care, în opinia instanței, și cele dintre persoane care au stabilit relații similare celor dintre ascendenții și descendenții în linie directă. Reține că, în situația creșterii unui minor de către partenerul părintelui firească (importante fiind raporturile de creștere și educare, cu caracter îndelungat și permanent, și nu izvorul acestor raporturi, noțiune largă care include întreținerea minorului și educarea acestuia), se nasc sentimente de afecțiune și grațitudine, care pun persoanele implicate într-o atare relație într-o situație asemănătoare raporturilor dintre ascendenți și descendenți în linie directă. De asemenea, reține că, fiind puse în fața obligației de a depune mărturie, aceste persoane se confruntă cu o dilemă: fie să spună adevărul, care poate fi de natură să pericliteze relația stabilită cu părintele, respectiv cu copilul

vitreg, fie să ascundă adevărul, pentru a favoriza părintele sau copilul vitreg, cu riscul de se expune tragerii la răspundere penală pentru săvârșirea infracțiunii de mărturie mincinoasă. De asemenea, observă că există o necorelare între dispozițiile art.117 alin.(1) lit.a) din Codul de procedură penală și cele ale art.177 din Codul penal, care, definind persoanele ce au calitatea de „membru de familie”, includ și persoanele care au stabilit relații asemănătoare acelor dintre părinți și copii, în cazul în care conviețuiesc. Apreciază că această necorelare a dispozițiilor legale este de natură a afecta claritatea, accesibilitatea și previzibilitatea normei. Totodată, apreciază că exceptarea persoanelor între care s-a stabilit o relație asemănătoare celei dintre părinți și copii, în situația în care aceștia conviețuiesc, de la posibilitatea de a refuza să depună mărturie este de natură a încălca art.16 alin.(1) din Constituție. Invocă, în acest sens, jurisprudența instanței de control constituțional potrivit căreia principiul egalității în drepturi presupune instituirea unui tratament egal pentru situații care, în funcție de scopul urmărit, nu sunt diferite. De asemenea, apreciază că, potrivit art.26 din Constituție, autoritățile publice au îndatorirea de a respecta și de a ocroti viața intimă, familială și privată. Or, în noțiunea de viață familială intră și relațiile asemănătoare acelor dintre părinți și copii, dacă sunt stabilite între persoane care conviețuiesc.

6. Potrivit prevederilor art.30 alin.(1) din Legea nr.47/1992, încheierea de sesizare a fost comunicată președinților celor două Camere ale Parlamentului, Guvernului și Avocatului Poporului, pentru a-și exprima punctele de vedere asupra excepției de neconstituționalitate.

7. Președinții celor două Camere ale Parlamentului, Guvernul și Avocatul Poporului nu au transmis punctele lor de vedere asupra excepției de neconstituționalitate ridicate.

CURTEA,

examinând încheierea de sesizare, raportul întocmit de judecătorul-raportor, concluziile procurorului, dispozițiile legale criticate, raportate la prevederile Constituției, precum și Legea nr.47/1992, reține următoarele:

8. Curtea Constituțională a fost legal sesizată și este competentă, potrivit dispozițiilor art.146 lit.d) din Constituție, precum și ale art.1 alin.(2), ale art.2, 3, 10 și 29 din Legea nr.47/1992, să soluționeze excepția de neconstituționalitate.

9. **Obiectul excepției de neconstituționalitate** îl constituie, potrivit încheierii de sesizare, dispozițiile art.117 alin.(1) lit.a) din Codul de procedură penală, iar, potrivit notelor scrise ale autorului, dispozițiile art.117 alin.(1) lit.a) și b) din Codul de procedură penală. Având în vedere motivele de neconstituționalitate invocate de autor, Curtea reține că obiectul excepției de neconstituționalitate îl constituie dispozițiile art.117 alin.(1) lit.a) din Codul de procedură penală, având următorul cuprins: „(1) *Au dreptul de a refuza să fie audiate în calitate de martor următoarele persoane: a) soțul, ascendenții și descendenții în linie directă, precum și frații și surorile suspectului sau inculpatului; [...]*”.

10. În susținerea neconstituționalității normelor procesual penale criticate, autorul excepției invocă încălcarea prevederilor constituționale ale art.16 alin.(1) referitor la egalitatea cetățenilor în fața legii și ale art.26 alin.(1) potrivit cărora autoritățile publice respectă și ocrotesc viața intimă, familială și privată.

11. Examinând excepția de neconstituționalitate, Curtea reține că, în materia audierii martorilor, art.117 din Codul de procedură penală, având denumirea marginală „*Persoanele care au dreptul de a refuza să dea declarații în calitate de martor*”, reprezintă o situație de excepție de la regula generală prevăzută de art.114 alin.(1) din Codul de procedură penală, conform căreia orice persoană care deține cunoștințe pertinente despre obiectul probațiunii are capacitatea și obligația de a da declarații în calitate de martor. Dispozițiile art.117 alin.(1) din Codul de procedură penală reglementează situația în care persoana care este chemată pentru a fi audiată, având una dintre calitățile prevăzute la lit.a) – soț, ascendent și descendent în linie directă, precum și frate și soră, respectiv la lit.b) – persoană care a avut calitatea de soț – în raport cu suspectul sau inculpatul, are dreptul de a refuza să dea declarații în calitate de martor. Cu alte cuvinte, potrivit normelor procesual penale precitate, soțul, fostul soț, ascendenții și descendenții în linie directă, frații și surorile suspectului sau inculpatului nu pot fi obligați să aibă calitatea de martor în procesul penal. Din modul în care este redactată norma procesual penală, excepția instituită de lege este una relativă, așa încât persoanele menționate nu pot fi obligate să dea declarații ca martor, însă au facultatea de a da astfel de declarații, renunțând la dreptul conferit de art.117 din Codul de procedură penală.

12. Curtea reține, de asemenea, că, prin Decizia nr.562 din 19 septembrie 2017, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.837 din 23 octombrie 2017, a admis excepția de neconstituționalitate și a constatat că soluția legislativă cuprinsă în art.117 alin.(1) lit.a) și b) din Codul de procedură penală, care exclude de la dreptul de a refuza să fie audiate în calitate de martor persoanele care au stabilit relații asemănătoare acelor dintre soți, este neconstituțională.

13. În considerentele deciziei precitate, la paragrafele 14-37, Curtea a reținut că rațiunea dreptului de a se abține de la declarații, în cazul persoanelor enumerate în art.117 alin.(1) lit.a) și b) din Codul de procedură penală, constă în oferirea unei opțiuni martorului de a evita una dintre următoarele situații – fie să spună adevărul cu riscul periclitării vieții de familie, fie să nu spună adevărul, în scopul protejării vieții de familie, dar cu riscul condamnării pentru mărturie mincinoasă. Astfel, Curtea a observat că, prin aceste reglementări, legiuitorul a urmărit să ocrotească sentimentele de afecțiune pe care soțul, fostul soț, ascendenții sau descendenții, frații și surorile suspectului sau inculpatului le pot avea față de aceștia din urmă. În aceste condiții, Curtea a reținut că scopul normei procesual penale precitate îl reprezintă păstrarea unui echilibru între interesul public de a exercita în mod eficient acțiunea penală, pe de o parte, și menținerea armoniei căsniciei, a relațiilor de familie cu persoanele enumerate limitativ în text, pe de altă parte. Cu alte cuvinte, art.117 alin.(1) lit.a) și b) din Codul de procedură penală reglementează capacitatea soțului, a fostului soț, a ascendenților și a descendenților în linie directă, a fraților și a surorilor suspectului sau inculpatului de a fi martori, însă conferă acestei categorii de persoane dreptul de a refuza să dea declarații în calitate de martori, întrucât legătura intimă creată de instituția căsătoriei ori strânsele relații cu familia pot impulsiona persoanele menționate să denatureze adevărul pentru a încerca să determine o soluție favorabilă suspectului sau inculpatului ori, dimpotrivă, în ipoteza în care relațiile în cadrul familiei sunt afectate de disensiuni, persoanele menționate, audiate în calitate de martor, pot relata fapte sau împrejurări care nu sunt conforme cu adevărul pentru a determina un rezultat al anchetei defavorabil suspectului sau inculpatului.

14. Dintr-o perspectivă istorică, Curtea a observat că în Codul penal din 1864, publicat în Monitorul Oficial al României nr.230 din 2 decembrie 1864, se reglementa, în art.347, incapacitatea persoanelor care aveau o anumită legătură de rudenie cu inculpatul de a da declarații ca martor în procesul penal. Originile dreptului rudelor de a refuza să dea declarații în calitate de martor se regăsesc în art.148 din Codul penal din 1936, publicat în Monitorul Oficial al României nr.66 din 19 martie 1936 – care, ca urmare a renumerotării prin republicarea codului în broșura din 13 februarie 1948, a devenit art.142 din Codul penal din 1936 – care prevedea capacitatea persoanelor enumerate în acesta – respectiv, ascendenții și descendenții inculpatului, legitimi, prin adopție sau recunoaștere, copiii naturali, soțul sau soția, frații, surorile, unchii și nepoții, precum și aliații în același grad, tutorele, curatorul și pupilul lor, soții despărțiți – de a da declarații în calitate de martori, însă acorda acestei categorii de persoane dreptul de a refuza să dea declarații în calitate de martori. Codul penal din 1969, în art.80, reglementa cu privire la ascultarea soțului și a rudelor apropiate, stabilind, în alin.1, că „soțul și rudele apropiate ale învinuitului sau inculpatului nu sunt obligate să depună ca martor”, doctrina – dezvoltată cu privire la normele menționate – reținând că dispoziția precitată are la bază rațiuni de profund umanism, de înțelegere firească și realistă a naturii umane, în condițiile în care, în lipsa acestei dispoziții, martorul soț sau rudă apropiată a învinuitului sau a inculpatului ar avea de ales între alternativa de a spune adevărul, de a-și face datoria față de justiție sacrificând sentimentele de afecțiune pentru ruda sa apropiată sau de a încerca să o salveze, făcând o declarație mincinoasă.

15. Așadar, Curtea a reținut că încă din 1936 legiuitorul român, reglementând cu privire la audierea martorilor, nu a obligat, dar nici nu l-a înlăturat pe martorul soț, fost soț ori „rudă apropiată” cu învinuitul/inculpatul, respectiv suspectul/inculpatul, de la posibilitatea de a declara ca martor, ci a lăsat la latitudinea acestuia să decidă dacă depune declarație ca martor sau se abține. Totodată, Curtea a observat că dreptul rudelor de a refuza să dea declarații în calitate de martor este reglementat și în legislația procesual penală a unor state europene, iar instanța de la Strasbourg a stabilit în Hotărârile din 24 noiembrie 1986, paragraful 30, respectiv 19 iulie 2012, paragraful 41, pronunțate în *Cauzele Unterpertinger împotriva Austriei*, respectiv *Hummer împotriva Germaniei*, că dispozițiile din legea națională care permit refuzul membrilor familiei celui acuzat de a depune mărturie nu sunt, în sine, incompatibile cu art.6 paragrafele 1 și 3 lit.d) din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, deoarece țin cont de problemele deosebite ce se pot ridica din cauza unei confruntări între acuzat și un martor din propria sa familie și sunt menite a proteja un astfel de martor prin evitarea punerii într-o dilemă morală.

16. În aceste condiții, având în vedere cele reținute în paragrafele anterioare, Curtea a constatat, în acord cu jurisprudența instanței de contencios al drepturilor omului, că rațiunea reglementării dreptului de a refuza să fie audiate în calitate de martori al persoanelor enumerate în art.117 alin.(1) lit.a) și b) din Codul de procedură penală este, în principal, evitarea unei dileme morale ce s-ar naște în ipoteza reglementării unei obligații a acestora de a da declarație sub jurământ și sub sancțiunea infracțiunii de mărturie mincinoasă.

17. În cauza în care a fost pronunțată Decizia nr.562 din 19 septembrie 2017, precitată, autorul excepției de neconstituționalitate a formulat motive de neconstituționalitate din perspectiva concubinului suspectului sau inculpatului, care nu beneficiază de dreptul de a refuza să fie martor, reglementat la art.117 din Codul de procedură penală. Cu privire la criticile formulate, Curtea a observat că persoana

care are cu suspectul/inculpatul o relație asemănătoare aceloră dintre soți – fără a fi oficializată – nu beneficiază de dreptul de a refuza să fie martor, cu toate că, din punct de vedere moral, afectiv și al dreptului la întemeierea familiei, nu există nicio diferență relevantă între partenerii de viață căsătorii legal și cei implicați într-o uniune consensuală, iar audierea acestora din urmă în cauza partenerului lor creează aceleași posibile probleme în cuplu ori aceleași îndoieli justificate asupra sincerității declarației, ca și în cazul declarației soțului legitim. În același mod, Curtea a reținut că nici vechiul Cod și nici noul Cod de procedură penală nu au prevăzut dreptul concubinului sau al concubinei suspectului sau inculpatului de a refuza să dea declarații, iar această situație nu este cu nimic modificată de reglementarea instituției logodnei în art.266 și următoarele din noul Cod civil, întrucât numai noul Cod de procedură penală reglementează administrarea probelor în cadrul procesului penal. Totodată, Curtea a reținut – observând aspecte de drept comparat – că legislația procesual penală a unor state europene recunoaște partenerilor de viață *de facto* ai acuzatului dreptul de a refuza să dea declarații în calitate de martori. Curtea a reținut, în acest sens, că statele europene au modalități variate de reglementare a dreptului anumitor persoane de a refuza să dea declarații în calitate de martor în procesul penal, iar instanța de la Strasbourg s-a pronunțat cu privire la dreptul de refuz al audierii în cazul concubinilor, prin Hotărârea din 3 aprilie 2012, pronunțată în *Cauza Van der Heijden împotriva Olandei*, în care s-a reținut că noțiunea de „viață de familie”, apărută prin art.8 al Convenției, nu este restrânsă doar la familiile bazate pe căsătorie și poate include alte relații *de facto*. Conform celor reținute de instanța europeană, în cauză au existat două interese publice contrare, respectiv judecarea unei infracțiuni grave și protejarea vieții de familie de interferența statală. Curtea Europeană a Drepturilor Omului a observat că Olanda se numără printre statele membre care au creat un privilegiu de refuz al audierii pentru anumite categorii de martori și acest lucru a fost realizat într-o manieră clară și accesibilă, prin delimitarea anumitor categorii de persoane, printre care și soțul/soția, actual sau fost, și partenerul civil, actual sau fost, al suspectului. Asemenea martori sunt eliberați de dilema morală de a trebui să aleagă între o mărturie adevărată care ar putea periclită relația lor cu suspectul și o mărturie falsă care ar proteja această relație. Instanța europeană a subliniat, totodată, că dreptul de a nu depune mărturie constituie o excepție de la o datorie civică normală, de interes public, și de aceea un asemenea drept, când este recunoscut, poate fi supus unor condiții și formalități, iar categoriile de beneficiari trebuie clar delimitate. În concluzie, instanța de la Strasbourg nu a considerat că interferența cu viața de familie a reclamantei a fost atât de împovăraătoare și disproporționată încât să fie considerată injustă în raport cu interesul său, astfel încât a constatat că art.8 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale nu a fost încălcat.

18. Pornind de la aceste premise în examinarea conținutului normativ al dispoziției procesual penale criticate, Curtea Constituțională a constatat că, aparent, orientarea legiuitorului român este în concordanță cu jurisprudența Curții de la Strasbourg, anterior citată, potrivit căreia dreptul de a nu depune mărturie, ca excepție de la îndeplinirea unei obligații civice normale, poate fi supus unor condiționări și limitări în ceea ce privește definirea categoriilor de persoane cărora le este recunoscut. Așadar, dispozițiile art.117 alin.(1) lit.a) și b) din Codul de procedură penală se încadrează în categoria de norme procesual penale care reglementează într-un mod mai exigent dreptul anumitor persoane de a refuza să dea declarații în calitate de martor în procesul penal. Pe de altă parte, Curtea Constituțională a reamintit că, în hotărârea precitată, atunci când a reținut că Regatul Țărilor de Jos se numără printre statele membre care au creat un privilegiu de refuz al audierii pentru anumite categorii de martori, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a constatat că acest lucru a fost realizat într-o manieră clară și accesibilă, prin delimitarea anumitor categorii de persoane. Instanța de la Strasbourg a subliniat chiar că dreptul de a nu depune mărturie constituie o excepție de la o datorie civică normală, de interes public, și de aceea un asemenea drept, când este recunoscut, poate fi supus unor condiții și formalități, iar categoriile de beneficiari trebuie clar delimitate.

19. În acest context, Curtea a constatat că art.177 din Codul penal, definind noțiunea de „membru de familie”, stabilește în alin.(1) că „*Prin membru de familie se înțelege: a) ascendenții și descendenții, frații și surorile, copiii acestora, precum și persoanele devenite prin adopție, potrivit legii, astfel de rude; b) soțul; c) persoanele care au stabilit relații asemănătoare aceloră dintre soți sau dintre părinți și copii, în cazul în care conviețuiesc*”. Potrivit expunerii de motive la Legea nr.286/2009 privind Codul penal, „noțiunea de membru de familie a fost în egală măsură vizată de o modificare, în condițiile renunțării la paralelismul de reglementare din codul în vigoare, care operează atât cu noțiunea de rude apropiate, cât și cu cea de membri de familie. Sensul dat de proiect noțiunii de membru de familie vine să absoarbă integral în conținutul său noțiunea de rude apropiate, dar cuprinde, în egală măsură, și persoanele care au stabilit legături asemănătoare aceloră dintre soți sau dintre părinți și copii, cu condiția conviețuirii. Soluția este pe deplin justificată în condițiile numărului mare de cupluri care trăiesc astăzi în uniune liberă, neexistând niciun temei pentru a refuza acestora o protecție penală similară cu cea acordată cuplurilor căsătorite. În acest fel, noțiunea de membru de familie folosită de Codul penal

este armonizată cu cea deja consacrată de Legea nr.217/2003 pentru prevenirea și combaterea violenței în familie, dar și cu reglementări existente în alte coduri penale europene [a se vedea art.173 alin.(2) din Codul penal spaniol, art.152 alin.(2) din Codul penal portughez].”

20. Așadar, Curtea a constatat că, potrivit art.177 alin.(1) lit.c) din Codul penal, prin membru de familie se înțelege, printre alții, nu numai soțul, ci și persoanele care au stabilit relații asemănătoare aceluia dintre soți, în cazul în care conviețuiesc. Prevederea indică două categorii de persoane care compun conceptul de „membru de familie”, respectiv membrii propriu-ziși (formali) ai unei familii [art.177 alin.(1) lit.a) și b) din Codul penal] și persoanele asimilate acestora [art.177 alin.(1) lit.c) din Codul penal]. Rațiunea care determină legiuitorul să lege diverse efecte de tip negativ sau pozitiv ale unor instituții juridico-penale de constatarea calității de membru de familie se regăsește, în egală măsură, în ipotezele în care existența relației în cauză este legal și formal fixată într-o formă oficială (precum căsătoria), precum și atunci când este vorba despre o situație de fapt, implicând însă aceeași dinamică cotidiană efectivă. De altfel, Curtea a observat că legea penală utilizează în numeroase ocazii conceptul de „membru de familie” astfel definit, integrându-l fie în structura unor norme penale generale, fie a unor speciale ori procesual penale care dau expresie unor instituții de drept prezentând naturi juridice eterogene. În acest sens, Curtea a reținut, cu titlu de exemplu, reglementarea, în legea penală în vigoare, a cauzelor speciale de nepedepsire, în cazul infracțiunilor de nedenunțare [art.266 alin.(2) din Codul penal], favorizarea infractorului [art.269 alin.(3) din Codul penal], tănuire [art.270 alin.(3) din Codul penal] și nedenunțarea unor infracțiuni contra securității naționale [art.410 alin.(2) din Codul penal], atunci când fapta este săvârșită de un „membru de familie”, noțiune care, potrivit art.177 din Codul penal, include și „persoanele care au stabilit relații asemănătoare aceluia dintre soți, în cazul în care conviețuiesc.”

21. Totodată, Curtea a reținut că, potrivit art.119 alin.(2) din Codul de procedură penală, având denumirea marginală „Întrebări privind persoana martorului”, în cazul audierii martorului, acestuia i se comunică obiectul cauzei și apoi „este întrebat dacă este membru de familie” sau fost soț al suspectului, inculpatului, persoanei vătămate ori al celorlalte părți din procesul penal, dacă se află în relații de prietenie sau de dușmănie cu aceste persoane, precum și dacă a suferit vreă pagubă în urma săvârșirii infracțiunii. Or, Curtea a reținut că rațiunea reglementării unei astfel de proceduri preliminare audierii martorului este și aceea de a da posibilitatea persoanelor ce urmează a declara în calitate de martor de a invoca dispozițiile art.117 din Codul de procedură penală, în fața organului judiciar.

22. Având în vedere cele reținute în paragrafele anterioare, Curtea a constatat o lipsă de corelare între normele procesual penale cuprinse în art.117 alin.(1) lit.a) și b) din Codul de procedură penală și cele cuprinse în art.119 din Codul de procedură penală raportat la definiția legală a „membrului de familie” stabilită în art.177 din Codul penal, în condițiile în care această din urmă normă penală este necesar a se reflecta și în legea procesual penală în vigoare, având în vedere că, potrivit art.602 din Codul de procedură penală, „*Termenii sau expresiile al căror înțeles este anume explicat în Codul penal au același înțeles și în Codul de procedură penală.*”

23. Așadar, Curtea a constatat că legislația procesual penală română se numără printre cele care au reglementat un drept de refuz al audierii pentru anumite categorii de persoane, însă legiuitorul român nu a reglementat acest drept într-o manieră clară, accesibilă și previzibilă.

24. Curtea a constatat astfel că dispozițiile art.117 alin.(1) lit.a) și b) din Codul de procedură penală nu respectă exigențele constituționale referitoare la calitatea legii – din perspectiva lipsei de corelare cu dispozițiile art.119 din Codul de procedură penală raportat la definiția legală a „membrului de familie” stabilită prin art.177 din Codul penal – fiind contrare dispozițiilor art.1 alin.(5) din Constituție. Cu referire la viciul de neconstituționalitate constatat, instanța de control constituțional a reținut, în jurisprudența sa, că autoritatea legiuitoare, Parlamentul sau Guvernul, după caz, are obligația de a edicta norme care să respecte trăsăturile referitoare la claritate, precizie, previzibilitate și predictibilitate (de exemplu, Decizia Curții Constituționale nr.903 din 6 iulie 2010, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.584 din 17 august 2010, Decizia Curții Constituționale nr.743 din 2 iunie 2011, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.579 din 16 august 2011, și Decizia nr.1 din 11 ianuarie 2012, a aceleiași instanțe, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.53 din 23 ianuarie 2012). Totodată, instanța de control constituțional a constatat că, deși normele de tehnică legislativă nu au valoare constituțională, prin reglementarea acestora legiuitorul a impus o serie de criterii obligatorii pentru adoptarea oricărui act normativ, a căror respectare este necesară pentru a asigura sistematizarea, unificarea și coordonarea legislației, precum și conținutul și forma juridică adecvate pentru fiecare act normativ. Astfel, respectarea acestor norme concură la asigurarea unei legislații care respectă principiul securității raporturilor juridice, având claritatea și previzibilitatea necesare (Decizia nr.26 din 18 ianuarie 2012, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.116 din 15 februarie 2012, și Decizia nr.445 din 16 septembrie 2014, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.790 din 30 octombrie 2014).

25. În continuare, reținând că standardul de protecție oferit de dispozițiile Convenției pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale și de jurisprudența instanței europene este unul minimal, Legea fundamentală sau jurisprudența Curții Constituționale putând oferi un standard mai ridicat de protecție a drepturilor fundamentale, potrivit prevederilor art.20 alin.(2) din Constituție și art.53 din Convenție, Curtea a constatat că soluția legislativă cuprinsă în art.117 alin.(1) lit.a) și b) din Codul de procedură penală, care exclude de la dreptul de a refuza să fie audiate în calitate de martor persoanele care au stabilit relații asemănătoare aceloră dintre soți, în cazul în care conviețuiesc ori nu mai conviețuiesc cu suspectul sau inculpatul, este neconstituțională, întrucât aduce atingere dispozițiilor art.16 alin.(1) privind egalitatea cetățenilor în fața legii raportat la art.26 alin.(1) referitor la viața familială din Legea fundamentală.

26. Referitor la modul de reglementare a dreptului de a nu depune mărturie, Curtea a reținut că legiuitorul, potrivit atribuțiilor sale constituționale, prevăzute la art.61 alin.(1) din Constituție, și în marja de apreciere conferită de către acestea, poate supune acest drept unor condiții și formalități, dar reglementarea diferită a acestui drept pentru persoane care se află în situații juridice similare este discriminatorie, dacă nu are o justificare obiectivă și rezonabilă, dacă nu are un scop legitim sau dacă nu există proporționalitate între mijloacele folosite și scopul urmărit de legiuitor prin reglementarea analizată. Cu privire la incidența art.16 alin.(1) din Constituție, instanța de control constituțional a statuat că principiul egalității în drepturi presupune instituirea unui tratament egal pentru situații care, în funcție de scopul urmărit, nu sunt diferite. În consecință, un tratament diferit nu poate fi doar expresia aprecierii exclusive a legiuitorului, ci trebuie să se justifice rațional, în respectul principiului egalității cetățenilor în fața legii și a autorităților publice (Decizia Plenului Curții Constituționale nr.1 din 8 februarie 1994, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.69 din 16 martie 1994). De asemenea, potrivit jurisprudenței constante a Curții Constituționale, situațiile în care se află anumite categorii de persoane trebuie să difere în esență pentru a se justifica deosebirea de tratament juridic, iar această deosebire de tratament trebuie să se bazeze pe un criteriu obiectiv și rațional (a se vedea, în acest sens, cu titlu exemplificativ, Decizia nr.755 din 16 decembrie 2014, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.101 din 9 februarie 2015, sau Decizia nr.67 din 26 februarie 2015, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.185 din 18 martie 2015). Potrivit aceleiași jurisprudențe a instanței de control constituțional, discriminarea se bazează pe noțiunea de excludere de la un drept/beneficiu (Decizia nr.62 din 21 octombrie 1993, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.49 din 25 februarie 1994), iar remediul constituțional specific, în cazul constatării neconstituționalității discriminării, îl reprezintă acordarea sau accesul la beneficiul dreptului (a se vedea, în acest sens, Decizia nr.685 din 28 iunie 2012, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.470 din 11 iulie 2012, sau Decizia nr.681 din 13 noiembrie 2014, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.889 din 8 decembrie 2014).

27. În cauză, Curtea a reținut aplicabilitatea tezei referitoare la interdicerea discriminării din cuprinsul dispozițiilor constituționale ale art.16 alin.(1) raportat la art.26 alin.(1) referitor la viața de familie, având în vedere că norma penală criticată consacră o excludere, nejustificată, de la acordarea dreptului de refuz al audierii a persoanelor care au stabilit relații asemănătoare aceloră dintre soți, în cazul în care conviețuiesc ori nu mai conviețuiesc cu suspectul sau inculpatul. Rațiunea dreptului de a refuza să declare în calitate de martor al persoanelor enumerate în art.117 alin.(1) lit.a) și b) din Codul de procedură penală rezidă în ocrotirea sentimentelor de afecțiune pe care soțul, fostul soț, ascendenții sau descendenții, frații și surorile suspectului sau inculpatului le pot avea față de aceștia din urmă. Așa încât problema de conștiință cu care se confruntă persoanele enumerate în norma procesual penală precitată justifică scutirea acestora de la obligația civică de a da probe într-un proces penal. Reglementând dreptul acestora de a refuza să fie audiate în calitate de martor împotriva unei rude, soț/fost soț, legiuitorul a recunoscut valoarea socială a acestor relații în societate și a urmărit să împiedice martorii să se confrunte cu dilema morală de a alege între a da declarații, conforme cu adevărul, cu riscul periclitării vieții de familie, ori a da declarații, neconforme cu adevărul, în scopul protejării vieții de familie, dar cu riscul condamnării pentru mărturie mincinoasă.

28. În aceste condiții, Curtea a constatat că temeiul pentru reglementarea dreptului de refuz al audierii se află în sfera de protecție a relațiilor de familie. Deși Constituția nu definește noțiunea de „viață familială”, în jurisprudența sa, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a reținut că noțiunea de „viață de familie”, apărută prin art.8 din Convenție, nu este restrânsă doar la familiile bazate pe căsătorie și poate include alte relații *de facto* (a se vedea Hotărârea din 3 aprilie 2012, pronunțată în *Cauza Van der Heijden împotriva Olandei, precitată*). Cu alte cuvinte, există „viață de familie” și în cazul unei relații de fapt echivalente căsătoriei, așa încât Curtea Constituțională a constatat că rațiunea reglementării dreptului de refuz al audierii subzistă și în cazul persoanelor care au relații asemănătoare aceloră dintre soți ori au avut relații asemănătoare aceloră dintre soți cu suspectul sau inculpatul, de vreme ce scopul substanțial al instituirii acestui drept îl reprezintă protecția „vieții de familie”, având o importanță majoră

în societate, indiferent de existența unei înregistrări formale. Așadar, câtă vreme principiul egalității în fața legii presupune instituirea unui tratament egal pentru situații care, în funcție de scopul urmărit, nu sunt diferite, atunci Curtea a constatat că nu există niciun motiv obiectiv și rezonabil pentru care persoanele care au relații asemănătoare acelorora dintre soți sau au avut relații asemănătoare acelorora dintre soți cu suspectul sau inculpatul să fie excluse de la exercițiul dreptului de a refuza să dea declarații în calitate de martori în procesul penal.

29. Curtea a recunoscut că dreptul la viața familială nu are caracter absolut, exercițiul acestui drept putând fi restrâns, potrivit art.53 din Legea fundamentală, „prin lege”, toți participanții la desfășurarea actului de justiție având obligația de a se supune principiului aflării adevărului, ca o necesitate firească ce se impune ca urmare a „desfășurării instrucției penale”. Însă principiul proporționalității impune ca restrângerea exercițiului acestui drept să nu depășească limitele a ceea ce este necesar pentru realizarea obiectivelor legitime urmărite de norma penală, fiind de dorit ca, atunci când este posibilă alegerea între mai multe măsuri adecvate, să se recurgă la cea mai puțin constrângătoare, iar inconvenientele cauzate să nu fie disproporționate în raport cu scopurile vizate. În acest sens, în Decizia nr.371 din 26 iunie 2014, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.584 din 5 august 2014, instanța de control constituțional a arătat că, în ceea ce privește pretinsa discriminare, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a statuat că o deosebire de tratament juridic este discriminatorie atunci când nu este justificată în mod obiectiv și rezonabil, aceasta însemnând că nu urmărește un scop legitim sau nu păstrează un raport rezonabil de proporționalitate între mijloacele folosite și obiectivul avut în vedere (a se vedea Hotărârile din 23 iulie 1968, 13 iunie 1979, 28 noiembrie 1984, 28 mai 1985, 16 septembrie 1996, 18 februarie 1999 și, respectiv, 6 iulie 2004, pronunțate în Cauzele „Aspecte privind regimul lingvistic în școlile belgiene” împotriva Belgiei, paragraful 10, *Marckx împotriva Belgiei*, paragraful 33, *Rasmussen împotriva Danemarcei*, paragrafele 35, 38 și 40, *Abdulaziz, Cabales și Balkandali împotriva Regatului Unit*, paragraful 72, *Gaygusuz împotriva Austriei*, paragraful 42, *Larkos împotriva Ciprului*, paragraful 29, *Bocancea și alții împotriva Moldovei*, paragraful 24).

30. Curtea a constatat că deosebirea de tratament juridic între soțul/fostul soț al suspectului sau inculpatului, pe de o parte, respectiv persoanele care au stabilit relații asemănătoare acelorora dintre soți, în cazul în care conviețuiesc ori nu mai conviețuiesc cu suspectul sau inculpatul, pe de altă parte, din perspectiva reglementării dreptului de a refuza să declare în calitate de martori în procesul penal, este discriminatorie, nefiind justificată în mod obiectiv și rezonabil, de vreme ce norma procesual penală criticată nu păstrează un raport rezonabil de proporționalitate între mijloacele folosite și scopul avut în vedere. Dreptul la viața de familie în cazul persoanelor care au relații asemănătoare acelorora dintre soți ori au avut relații asemănătoare acelorora dintre soți cu suspectul sau inculpatul este necesar a fi protejat, în materie penală, într-un mod similar cuplurilor legal constituite, având în vedere identitatea de rațiune a reglementării normei procesual penale criticate în ipotezele menționate. În același timp, Curtea a reținut că, în măsura în care nu vor fi obligate să dea declarații în calitate de martor în procesul penal, persoanele care au relații asemănătoare acelorora dintre soți ori au avut relații asemănătoare acelorora dintre soți cu suspectul sau inculpatul au, totuși, facultatea de a da astfel de declarații, renunțând la dreptul lor, în acest fel fiind asigurat și interesul public de a se exercita în mod eficient acțiunea penală.

31. Curtea constată că argumentele reținute în Decizia nr.562 din 19 septembrie 2017, citate anterior, sunt aplicabile *mutatis mutandis* și în ceea ce privește persoanele care au stabilit relații asemănătoare acelorora dintre părinți și copii, în cazul în care conviețuiesc. Curtea constată, în acest sens, că, în ipoteza menționată, dispozițiile art.117 alin.(1) lit.a) din Codul de procedură penală nu respectă exigențele constituționale referitoare la calitatea legii, fiind contrare dispozițiilor art.1 alin.(5) din Constituție din perspectiva lipsei de corelare cu dispozițiile art.119 din Codul de procedură penală raportat la definiția legală a „membrului de familie” reglementată la art.177 alin.(1) din Codul penal, potrivit căreia „Prin membru de familie se înțelege: [...] c) persoanele care au stabilit relații asemănătoare acelorora dintre soți sau dintre părinți și copii, în cazul în care conviețuiesc.” Totodată, Curtea constată că soluția legislativă cuprinsă în art.117 alin.(1) lit.a) din Codul de procedură penală, care exclude de la dreptul de a refuza să fie audiate în calitate de martor persoanele care au stabilit relații asemănătoare acelorora dintre părinți și copii, în cazul în care conviețuiesc cu suspectul sau inculpatul, este neconstituțională, întrucât aduce atingere dispozițiilor art.16 alin.(1) privind egalitatea cetățenilor în fața legii raportat la art.26 alin.(1) referitor la viața familială din Legea fundamentală. Deosebirea de tratament juridic între categoriile de persoane enumerate în cuprinsul normei procesual penale criticate, pe de o parte, și persoanele care au stabilit relații asemănătoare acelorora dintre părinți și copii, în cazul în care conviețuiesc cu suspectul sau inculpatul, pe de altă parte, din perspectiva reglementării dreptului de a refuza să declare în calitate de martori în procesul penal, este discriminatorie, nefiind justificată în mod obiectiv și rezonabil. Astfel, în ipoteza persoanelor care au stabilit relații asemănătoare acelorora dintre părinți și copii, în cazul în care conviețuiesc cu suspectul sau inculpatul, pe de o parte, norma nu păstrează un raport rezonabil de proporționalitate între mijloacele

folosite și scopul avut în vedere, iar, pe de altă parte, se face abstracție de rațiunea instituirii dreptului de refuz al audierii, aceea de a ocroti sentimentele de afecțiune, strânsele relații pe care membrii formali ai unei familii și persoanele asimilate acestora le pot avea față de suspect sau inculpat și evitarea dilemei morale cu care se confruntă aceste persoane.

32. Pentru considerentele expuse mai sus, în temeiul art.146 lit.d) și al art.147 alin.(4) din Constituție, precum și al art.1-3, al art.11 alin.(1) lit.A.d) și al art.29 din Legea nr.47/1992, cu majoritate de voturi*,

CURTEA CONSTITUȚIONALĂ

În numele legii

DECIDE:

Admite excepția de neconstituționalitate ridicată de Petru Liviu Pascu în Dosarul nr.37056/245/2018/a1 al Judecătorei Iași – Secția penală și constată că soluția legislativă cuprinsă în art.117 alin.(1) lit.a) din Codul de procedură penală, care exclude de la dreptul de a refuza să fie audiate în calitate de martor persoanele care au stabilit relații asemănătoare aceloră dintre părinți și copii, în cazul în care conviețuiesc cu suspectul sau inculpatul, este neconstituțională.

Definitivă și general obligatorie.

Decizia se comunică celor două Camere ale Parlamentului, Guvernului și Judecătorei Iași – Secția penală și se publică în Monitorul Oficial al României, Partea I.

Pronunțată în ședința din data de 24 martie 2022.

*Cu opinia separată a doamnelor judecător Livia-Doina Stanciu și Elena-Simina Tănăsescu, în sensul opiniei separate formulate la Decizia nr.562 din 19 septembrie 2017, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.837 din 23 octombrie 2017